

Джерела та література

1. Боров Ю. Б. Природа стиля и стилистический анализ / Ю. Б. Боров // Марксистско-ленинская эстетика и художественное творчество. – Вып. 1 : Искусство и культура / [состав. И. С. Куликова, А. Я. Зись] / Ю. Б. Боров. – М. : Прогресс, 1980. – С. 337–347.
2. Боров Ю. Б. Эстетика / Ю. Б. Боров. – [4-е изд., доп.]. – М. : Политиздат, 1998. – 495, [1] с.
3. Ванслов В. О понятиях и терминах «стиль» и «направление» / Виктор Ванслов // Джерела інтерпретації : ювілейний зб. на пошану проф. Юрія Борева. – Дрогобич : Коло, 2005. – С. 121–130.
4. Григорян А. П. Художественный стиль и структура образа / А. П. Григорян. – Ереван : Изд-во АН Армянской ССР, 1974. – 307 с.
5. Европейская поэтика от античности до эпохи Просвещения : энцикл. путеводитель / [под общей ред. Е. А. Цургановой и А. Е. Махова]. – М. : Изд-во Кулагиной – Intrada, 2010. – 512 с. – (РАН. ИНИОН. Центр гуманитарных научно-информационных исследований. Отдел литературоведения).
6. Луцак С. М. Домінанта як ментальне осердя художньо-естетичного процесу (на матеріалі української літератури між XIX – XX ст.): [монографія] / Світлана Луцак. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2010. – 400 с.
7. Ткаченко А. О. Элементы поэтики – чинники стилю / Анатолий Ткаченко // Філологічні семінари : зб. наук. пр. – Вып. 6 : Література як стиль і спогад / [гол. ред. кол. М. К. Наєнко]. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2003. – С. 22–29.
8. Успенский Б. А. Семиотические проблемы стиля в лингвистическом освещении: предварительные замечания / Б. А. Успенский // Труды по знаковым системам : учёные зап. Тартус. гос. ун-та. – Вып. IV : Памяти Ю. Н. Тынянова (к 25-летию со дня смерти). – Тарту : ТГУ, 1969. – С. 487–501.
9. Фащенко В. В. У глибинах людського буття: Літературознавчі студії / Василь Фащенко. – Одеса : Маяк, 2005. – 640 с.
10. Штепан О. Стилєтвірні риси літературного імпресіонізму / Олександр Штепан // Філологічні семінари : зб. наук. пр. / [гол. ред. кол. М. К. Наєнко]. – Вып. 6 : Література як стиль і спогад. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2003. – С. 139–148.

Трефьяк Наталия. *Актуальность исследований категории стиля в современной литературоведческой науке.* В статье проанализированы классические терминологические версии категории стиля, представляющие два ключевых подхода к его изучению – универсальный (общий) и индивидуально-неповторимый. В результате проведенного исследования акцентируется на необходимости выработки модифицированной версии литературного стиля с учётом его поливекторности, обусловленной как различными методиками теоретического изучения категории стиля, так и органичной для отдельного писателя творческой манерой. Отмечается, что реализация индивидуального стиля непосредственно происходит в акте читательской рецепции.

Ключевые слова: категория литературного стиля, универсальный и индивидуально-неповторимый стиль, поливекторность, творческая манера, рецепция.

Trefyak Natalay. *Relevance of Research the Category of Style in Contemporary Literary Science.* In the article classic terminological versions are analysed categories of style, which representing two key approaches to its study-universal (general) and individual unique. Because of the research it is accented on the necessity of making of the modified version of literary style taking into account its multi-vector, predefined by both various methodologies of theoretical study of the category style and organic for the individual writer creative manner. It is marked according to it, that realization of the individual style directly takes place in the act of the reader reception.

Key words: category of literary style, universal and individual unique style, multi-vector, creative manner, reception.

Стаття надійшла до редколегії
11.02.2013 р.

УДК 821. 161. 3 - 3: 392.6

Татьяна Фицнер

Хто вінаваты? Праблема ўзаемаадносін полаў у сучаснай беларускай прозе: гендарны аспект

У артыкуле, на прыкладзе сучаснай беларускай прозы, разглядаецца праблема ўзаемаадносін полаў, ўздзеянне грамадскіх стэрэатыпаў на светапогляд аўтараў і, адпаведна, паводзіны герояў / гераінь твораў, выяўляюцца

аўтарскія адносіны да агульнапрынятых нормаў паводзін полаў, разуменне пісьменнікамі феномену каханьня, даводзіцца ўзнаўленне грамадскіх стэрэатыпаў у мастацкіх тэкстах.

Ключавыя словы: узаемаадносіны полаў, нормы паводзін полаў, гendarныя стэрэатыпы, узнаўленне стэрэатыпаў, каханне.

Пастаноўка навуковай праблемы і яе значэнне. Сучасны літаратурны працэс – з’ява заўсёды маладаследаваная, тым больш практычна не разглядаецца айчыннымі літаратуразнаўцамі з пазіцыі гendarа.

Нягледзячы на грунтоўныя напрацоўкі замежных навукоўцаў, гendarныя даследаванні ў беларускім літаратуразнаўстве з’ява усё яшчэ адносна новая, малазапатрабаваная. Кола даследчыкаў, што працуюць у гэтым праблемным полі, даволі абмежаванае (Г. Кісліцына, С. Калядка, Ю. Сальнікава), што і абумоўлівае актуальнасць заяўленай тэмы.

Мэта – сцвердзіць актуальнасць праблемы ўзаемаадносін полаў для сучасных аўтараў. Рэалізацыя пастаўленай мэты прадугледжвае вырашэнне наступных **задач**: прааналізаваць асобна мастацкія творы жанчын-пісьменніц і мужчын-аўтараў, вылучыць спецыфіку выяўлення гendarных ўзаемаадносін і разумення феномену каханьня ў тэкстах першых і другіх; давесці ўплыў культурных стэрэатыпаў на асэнсаванне гэтай праблемы.

Выклад асноўнага матэрыялу і абгрунтаванне атрыманых вынікаў даследавання. Без перабольшання можна сцвярджаць, што кожны пісьменнік/ца ў сваёй творчасці не абыходзіць тэму каханьня і звязаную з ёй праблему гendarных узаемаадносін. Аб’ектам дадзенага даследавання з’яўляецца кніга «Самая чароўная кветка» [1], у якой прадстаўлены творы сучасных беларускіх аўтараў (беларуска- і рускамоўных) пра каханне. Бясспрэчна, кніга не дае поўнага ўяўлення пра асэнсаванне праблемы ўзаемаадносін полаў сучасным айчынным прыгожым пісьменствам, не дазваляе прасачыць эвалюцыю асобна ўзятых аўтараў і вырашэнні гэтай праблемы. Усё ж, на наш погляд, некаторыя творы з’яўляюцца паказальнымі ў адлюстраванні гendarных узаемаадносін. Каханне ў анатацыі да кнігі трактуецца як пачуццё, «што хвалюе сэрца, высакародзіць душу, робіць жыццё радасным ці прыносіць трывогі і пакуты, становіцца прычынай жыццёвай драмы». На думку ж псіхологаў, каханне ўсяго толькі ілюзія, бо «грунтуецца на памылковай ацэнцы партнёра» – «узаемная містыфікацыя партнёраў» [2, с. 67]. Так, пачуццё гэтае неадназначнае. І ўцягвае ў такія ж неадназначныя, але больш шырокія і складаныя (гendarныя) адносіны прадстаўнікоў абодвух полаў.

Як вядома, міфы, аднойчы створаныя культурай і разможаныя ў шматлікіх тэкстах, маюць уласцівасць уплываць на падсвядомасць індывідаў (мужчын і жанчын) на працягу многіх стагоддзяў. «Двума фундаментальнымі мітамі заходняй культуры ёсць апавед пра скрынку Пандоры і біблейны міт пра грэхпадзенне» [3, с. 34], – лічыць К. Мілет. Менавіта апошні рэгламентуе паводзіны полаў, тлумачыць ніжэйшы статус жанчыны ў патрыярхатным грамадстве – гэта плата за непаслушэнства (калі не заглыбляцца ў сімвалічнае значэнне міфа). «Грахоўнасць» Евы, яе «віна» ў тым, што «рай страчаны», аўтаматычна пераносіцца на ўсіх жанчын будучых пакаленняў. Іх «віна» не меншае з часам. Улічваючы факт наяўнасці гendarна-нейтральнай (агульначалавечай) і гendarна-матываванай віны, апошняя, як зазначае Т. Ровенская [4], найбольш характэрна жанчынам. На думку даследчыцы, грамадства кантралюе жанчыну пры дапамозе «даведзенага да фарсу» хрысціянскага комплексу віны. Насамрэч грахоўнасць жанчыны, лічыць К. Мілет, гэта не больш як міф, які стварылі мужчыны і карыстаюцца ім сабе на карысць [3]. Аднак, на наш погляд, мужчыны сталі заложнікамі імі ж створанага міфа. Недавер да жанчыны абарочваецца іх паражэннем, становіцца іх фобіяй, што і пацвярджаюць ніжэй разгляджаныя творы пісьменнікаў. **В. Гапееў** у апавяданні «Кропка на карце» [1, с. 94–99] па-мастацку даследуе псіхалогію патэнцыяльнага халасцяка. Героя завуць Віктар, яму сорок гадоў, ён пазнаёміўся з жанчынай праз газетную рубрыку «Знаёмствы», і пасля ліставання, якое доўжылася тры месяцы, паехаў да яе ў госці. «... У іх усё атрымалася. Не пошла, а шчыра. Без прытворстваў, без штучнасці, з увагай да жаданняў адно аднаго. Па-дамашняму цёпла і па-вясковаму спакойна...» [1, с. 99]. Нягледзячы на гэта, герой апавядання вельмі трывожыцца: «Віктар адчуваў сябе ў нечым падманутым. Вось толькі ў чым – зразумець не мог. Усё як быццам было добра, а прадчуванне нейкай бяды, няшчасця жыло, варушылася калючым шарыкам. Была нейкая пагроза. Якая? Каб жа ведаць...» [1, с. 99]. Герой свядома шукае падман. Пагрозу, бяду, няшчасце герою нясе жанчына, нягледзячы на яе шчырае жаданне мець сям’ю: мужа і дзяцей.

Для героя адстойванне сваёй адзіноты ёсць перамога. Віктар такім чынам на працягу ўсяго твора і выйграваў у паядынках з жанчынамі. Не факт, што ён не будзе адстойваць сваю адзіноту і на гэты раз, бо адчуваць сябе «ў пастцы» герою невыносна. У чым прычына? Паталагічная няўпэўненасць героя ў сабе, недавер да жанчыны? Боязь будаваць доўгатэрміновыя адносіны? Як вынікае з тэксту, вінаватая ў такім стане рэчаў усё роўна жанчына, бо спакушае яна: «Узгадаў, як яна ўмела зацягнула яго ў ложак. Быццам і сама першая сябе прапанавала, але ж прымусіла яго да яе ісці!» [1, с. 99]. Такі сцэнарый жыцця (будучыя знаёмствы праз газетныя аб'явы) дзесяць гадоў таму Віктару прадказала зацяжараўшая ад яго і пакінутая ім жанчына, патлумачыўшы гэта наступным чынам: «Бо ты ніколі нікога не палюбіш. У цябе наперадзе толькі разлік» [1, с. 94]. Такім чынам, у творы яшчэ паўстае праблема разумення сутнасці кахання рознымі поламі.

Крыху іншы сцэнарый развіцця падзей падае **М. Касцюкевіч у апавяданні «Звычайная гісторыя»** [1, с. 135–138], што не адмаўляе ў выніку «віны» жанчыны. Адно што жаночыя вобразы, прадстаўленыя ў творы, можна разглядаць як бінарную апазіцыю святая / блудніца, даволі характэрную для еўрапейскай культуры. У Віктара, а менавіта так завуць героя апавядання, ёсць каханая. Больш таго – нявеста. Герой зрабіў свой выбар, і вельмі ім задаволены. Яго Алена – «чыстая душа». Аднак спрацоўвае традыцыйнае – «не пагуляў як след» [1, с. 135]. На чарговым «ночным дзяжурстве» ў паліклініцы з хлопцам здараецца выпадак, які ў большай ці меншай ступені паўплывае на далейшае яго жыццё. Віктар праводзіць ноч з «чарнявай сімпатычнай дзяўчынай» у «вузкіх ружовых портках, у шэрым швэдэры, што ладна аблягаў ці не завялікія для яе сярэдняга росту грудзі» [1, с. 135], якая выпадкова аказалася ў гэтым месцы менавіта ў гэты час. Апісанне дзяўчыны, як бачым, правакацыйнае, бо падаюцца яе жаночыя ваботы. Дзяўчына сапраўды прыгожая, праўда са шкоднымі звычкамі: ад яе «злёгка патыхае віном», яна «зусім па-мужчынску» паліць. Улічваючы той факт, што ў героя да гэтага выпадку «не было простага мужчынскага досведу **лёгкага** (вылучана намі – Т. А.) кантактаў з жанчынамі» [1, с. 137], то ён ніяк не мог прапусціць «такога спрыяльнага выпадку» [1, с. 137]. У выніку разважанняў нахшталт тых, што кожны мужчына падобна павёў бы сябе на яго месцы, герой вырашае дзейнічаць. А ў выніку вінаватай аказваецца ўсё ж дзяўчына: «Віктар, адчуваючы калыхлівае цяпло яе грудзей, наблізіў твар да вільготна-бліскучых вуснаў і пацалаваў. Яна ўзняла рукі, і **яму нічога не засталася** (вылучана намі – Т. А.), як зняць з яе швэдар...» [1, с. 137]. Праўда, у аўтарскай пазіцыі адчувальны дакор герою, які не прайшоў тэст «на маральную чысціню» – запляміў сябе здрадай. І невядома яшчэ, ці ўдасца яму «выйсці сухім» з сітуацыі, што склалася: «ночная знаёмая» аказалася сяброўкай нявесты Віктара, у кватэры якой ім і выпала сустрэцца. Аўтар выяўляе матывы паводзін героя і наўмысна не падае развязкі твора. Чытач мусіць сам паразважаць аб магчымых наступствах яго паводзін. Займець каханне не так складана, як зберагчы яго. Віктар хоча мець за жонку «святую», аднак не супраць «пакарыстацца» і «блудніцай». З апошняй можна дазволіць сабе не мець доўгатэрміновых адносін, таму Віктар раніцай і спяшыць пазбавіцца ад «ночнай» гасці: «Узяўшы з крэсла адзенне, паклаў дзяўчыне ў кішэню дробязі на метро і не тое каб груба, але занадта ўжо халодна разбудзіў ды выправдзіў яе» [1, с. 137].

Грамадскае ўяўленне пра жанчыну / жаночкасць адрозніваецца ад прынятага ў сацыюме ўяўлення пра мужчыну / мужчынскасць. Ад мужчыны чакаецца актыўнасць у пошуку каханай, яму дазваляецца большая свабода ў адносінах з супрацьлеглым полам, накапленне вопыту. Жанчыне ж прадпісваецца цнатлівасць, пасіўнасць: чаканне адзінага, які «й на печы знойдзе». Такі стэрэатып узнаўляе і Н. Цыпіс у рускамоўнай навеле з украінскай назвай «На дозвіллі». Аўтар укладвае гэтую норму ў вусны апавядальніка, які ўзнаўляе наказ бацькі: «Запомни: одной женщине... хватает одного мужчины. А двух ей уже мало» [1, с. 270]. Пацверджаннем такой мужчынскай мудрасці з'яўляецца і апавяданне **А. Федарэнкі «Вецер»** [1, с. 260–263]. У цэнтры мастацкага даследавання аўтара-апавядальніка – «прыгожы, высокі, статны», гадоў трыццаці мужчына, які выпівае «хоць патроху, але часта, забягаючы перыядычна ў кавярню, балазе работа дазваляе – працуе ён побач, паркоўшчыкам» [1, с. 260]. Мужчына прадстаўляецца наведвальнікам кавярні сапраўдным прозвішчам – Вецер. Таксама называе сябе і няўдачнікам-рыфмаплётам, і непрызнаным геніем, і графаманам. Менавіта Вецер расказвае апавядальніку сваю гісторыю: гісторыю юнака-паэта, што «трапіў у пастку» пад назвай Аксана. З тых часоў не толькі яго талент, а і ўсё ягонае жыццё змарнавалася... Без «допінгу» герой не можа існаваць і дня. Штовечар п'янага мужчыну з кавярні забірае жонка. Пазіцыя аўтара ў адносінах да героя, хоць на першы погляд быццам і нейтральная, зводзіцца да вядомага выразу «шукайце

жанчыну»... Менавіта жанчына, дакладней жонка Ветра Аксана, вінаватая ў дэградацыі героя, бо здраджвае яму. Ці так усё на самой справе? Ужо згадвалася, што традыцыйна мужчынам не забараняецца назапашваць вопыт міжполавых стасункаў да шлюбу, шукаць сваю жанчыну. «Яна была для мяне ўсяго толькі гульнёй, баўленнем часу... Цэлае жыццё – сапраўднае! – наперадзе, а гэта так, падрыхтоўка, прэлюдыя, размінка, назапашванне матэрыялу, набыццё вопыту... Аб чым бы яна ні загаварыла, я ўсё пераводзіў у жарт, у сцёб» [1, с. 261], – апавядае Вецер. «Патроху я ўжо і тады бухаў» [1, с. 261], – дадае герой, якому на час знаёмства з Аксанай было толькі 17 гадоў. Ці не было гэта пачаткам дэградацыі, у якой абвінавачваецца жонка? Можа ахвяра не ён? У тэксце акцэнтуюцца ўвага на такіх рысах характару героя, як бязвольнасць і пасіўнасць: «І развесціся – неяк лягота, ды і не бачу прычын, усё адно наступная будзе такая ж, усе яны аднолькавыя для мяне цяпер. Такія планы, талент, жыццё – усё загубіла!» [1, с. 262]. Але чаму Аксана не кідае мужа-п'яніцу? Гэта традыцыйнае жаданне быць замужам, ці яе стрымлівае абяцанне «не кіну любога»? Але як да ўсяго гэтага «прывязаць» каханне? І навошта тады Аксана здраджвае Ветру? Пытанні застаюцца без адказаў, бо межы апавядання не дазваляюць выказацца жонцы Ветра. Ды й аўтар не ставіць гэта сабе на мэце. Мы ведаем толькі «праўду героя».

І. Саўкіна зазначае, што «калі мы прызнаём прыныповую рознасць паміж мужчынам і жанчынай, то, напэўна, неабходна прызнаць і тое, што саманазіранне, самавыяўленне жанчыны ў літаратуры, яе погляд на свет і на сябе ў свеце ў чымсьці, а можа і істотным чынам, адрозніваецца ад мужчынскага» [5]. Гэта тычыцца і разумення кахання, і наогул гендарных узаемаадносін. У тэкстах пісьменніц (у адрозненне ад аўтараў-мужчын) жаночыя вобразы больш псіхалагічна вывераныя, іх учынкi больш матываваныя. Пісьменніцы таксама прымаюць бінарнасць святая / блудніца ў паказе жаночых вобразаў, але інтэрпрэтацыя іх не такая катэгарычная, бо мяжа паміж гэтымі паняццямі вельмі рухомая. А, галоўнае, не адлюстроўвае ўсю разнастайнасць праяўленняў жаночасцей. Творы ўзнаўляюць і грамадскія стэрэатыпы, а найперш той, згодна з якім сэнсам жыцця для кожнай жанчыны становіцца каханне. І часам яно мае большую каштоўнасць у параўнанні з жыццём, як у выпадку з гераіняй аповесці **А. Брва «Бязлігасны мой воін»** [1, с. 53–70]. У гэтым творы пісьменніцу больш цікавіць каханне («самая ірацыянальная з усіх чалавечых праяваў» [1, с. 54], «нейкі фатальны ўсплёск эмоцый» [1, с. 54]), а не яго наступствы ці рэцыдывы. Паміж радкоў аповесці прачытваецца, што каханне і шлюб – рэчы не тое, каб зусім не сумяшчальныя, аднак у іх розныя мэты. Каханне дае чалавеку адчуванне паўнаты жыцця, яго сэнсу, спраўджанасці. На жаль, ніхто не можа гарантаваць яго працягласць. А шлюб, як лічаць культуролагі [7], першапачаткова быў скіраваны нават не на працяг роду чалавечага (дзеці нараджаліся і да ўзнікнення нуклеарнай сям'і), а на кантроль над жаночай сексуальнасцю, а ў выніку на законнасць спадкаемца з мэтай перадачы яму бацькоўскага статусу і маёмасці. А Брва ў аповесці асэнсоўвае прыватны выпадак кахання, не ставячы на мэце рабіць вялікія абагульненні. Пачуццё гераіні «разбіваецца» аб звычайныя нормы грамадства: каханы гераіні і адначасна закаханы ў яе мужчына – Сергіенка – мае сям'ю, таму, хоць і не без хістанняў, пакідае каханую. Да ўсяго, закаханы мужчына баіцца свайго пачуцця: «...Ты стрымаў у сабе нарастаючую хвалю кахання. Але як жа, Божа, табе хацелася любіць! Таму спяшаўся ўцячы ад мяне, бо баяўся, што я штосьці ў табе растрывожу беспаваротна, неапраўна, і тады зямля, як у галалёд, перастане быць апораю і касмічны вихор умомант змяце ўсё, што ты так доўга і цяжка будаваў, – дом, сям'ю, кар'еру» [1, с. 65]. Такія паводзіны героя цудоўна тлумачыць сусветнаведомы псіхааналітык К. Хорні: «Мы ведаем альбо невыразна, падсвядома адчуваем, што моцнае пачуццё, страсць можа вывесці з раўнавагі, прывесці да экстазу, прымусіць чалавека адмовіцца ад вельмі многага, ад сябе самога ўключна, карацей, азначае скачок у бязмежнае. Таму сапраўдная страсць надзвычай рэдкая» [6, с. 9]. Далей аўтарка “Жаночай псіхалогіі” зазначае, што «мы (ў дадзеным тэксце займеннік “мы” ўбірае ў сябе прадстаўнікоў абодвух полаў – Т. Ф.) імкнемся быць стрыманымі і заўсёды гатовыя да адступлення, падпарадкоўваючыся, па-магчымасці, інстынкту самазахавання. Мы, натуральна, баімся згубіць сябе ў іншым чалавеку» [6, с. 10]. У адрозненне ад Сергіенкі галоўная гераіня твора літаральна не можа жыць без кахання і каханага. Свой дыягназ яна вызначае як «адсутнасць неабходнай для жыцця субстанцыі любові» [1, с. 66]. У яе не стае імунітэту, каб перамагчы хваробу-каханне. Інстынкт самазахавання не спрацоўвае. Жыццё само па сабе не з'яўляецца для яе самакаштоўным. Без кахання яно губляе сэнс, таму гераіня выбірае смерць. І, як выявілася ў фінале твора, гераіня памірае менавіта тады, калі гіне ад кулі яе каханы. Вызначэнне яе

як блудніцы не стасуецца з яе вобразам і паводзінамі: каханне да жанатага мужчыны аплочана занадта высокай цаной – жыццём. Як бачым, у творы асэнсоўваецца праблема жаночага шчасця, яго магчымасці / немагчымасці, спраўджанасці / няспраўджанасці праз каханне, падкрэсліваецца недаўгавечнасць і трагічнасць кахання, звяртаецца ўвага на неадпаведнасць гэтага пачуцця этычным нормам грамадства.

Не ўсё так трагічна ў іншых, прадстаўленых у кнізе, жаночых тэкстах. А прычыну неўладкаванага жаночага жыцця / лёсу аўтаркі найперш бачаць у паводзінах мужчын, больш дакладней – у іх нявернасці. Апавяданне **В. Кадзетавай «На Радаўніцу»** [1, с. 117–121] падае вобраз мужчыны, які стаўся ахвярай асабістай сексуальнасці ці безхарактарнасці. Усё сваё «дарослае» жыццё ён, па сутнасці, пражыў з двума жанчынамі: жонкай і каханкай. Спачатку ён здрадзіў другой (ажаніўся), а потым усё жыццё здраджваў першай (хадзіў да каханкі). І так і не змог пакінуць ні адну з іх. Свае паводзіны герой тлумачыць брату наступным чынам: «Я Хадоску шкадую. І характарам яна добрая, і гаспадыня неблагая, і маці клапатлівая. Але ж прэсная нейкая. А Марыля... Ты каб ноч з ёю пабыў, дык назаўсёды запомніў бы» [1, с. 120]. Марыля, якая была каханкай Васіля да яго шлюбу з Хадоскай, засталася ў гэтай якасці і надалей, дараваўшы яму і шлюб з Хадоскай, і смерць ненароджанага дзіцяці. Чаму Васіль не ажаніўся з ёю? Чаму высватаў у суседняй вёсцы Хадоску? Дзяўчына нічога не ведала пра мінулае свайго жаніха, аднак, хоць і ненаўмысна, перайшла дарогу Марылі, а ў выніку стала ахвярай адносін Васіля і Марылі.

Ці задавальняла гэтая сітуацыя жанчын? Хадоска, якая аднойчы ўсё ж праявіла характар і сабрала рэчы мужа, каб ён выбіраўся да Марылі, пазней змірылася з такім станам рэчаў. Аднак, як зазначае пісьменніца, з таго часу «ў Хадосчынай душы нібы амярцвела ўсё» [1, с. 121]. А пра Марылю ў тэксце сказана, што замуж яна не выйшла. «І дзцей у яе таксама не было. Ці не з-за таго, даўняга? А можа, саромелася?» [1, с. 121]. Жылі жанчыны па-суседску, але нават ніколі не віталіся. Крыху прымірыла іх смерць Васіля. Кожны год на Радаўніцу ля яго магілы можна назіраць такую сцэну: Як толькі Хадоска з дзецьмі і ўнукамі прыходзіць на магілу Васіля, да іх падыходзіць Марыля. Яна хрыстосаецца, ёй адказвае Хадоска і налівае чарку, прыгубіўшы якую і сказаўшы адпаведныя для такога выпадку словы, Марыля сыходзіць. І так да наступнай Радаўніцы. Сэрца Хадоскі адтаяла, яна шкадуе Марылю, якая жыве «адна-адная» і мае толькі магілу Васіля, на якой падчас Радаўніцы яна не гаспадыня, а толькі госця. Не стала мужчыны, знікла і прычына непрыязні жанчын адна да адной.

Зусім па-іншаму, упэўніўшыся ў здрадзе мужа, паводзіць сябе гераіня апавядання **Т. Мухынскай «Бабіна лета»** [1, с. 187–192]. Рашучая, валявая, рашэнне Тамара прымае аднойчы і назаўсёды: «з Алегам жыць больш не змагу» [1, с. 189]. Як і ў папярэднім творы, мужчына, сустракаючыся са сваёй будучай жонкай, «меў іншую жанчыну» [1, с. 189]. А калі яна часова паехала на вёску з мэтай аздаравіць сына, муж зноў не застаўся без жаночай увагі. Гісторыя атрымалася даволі банальная: вярнуўшыся ноччу з хворым сынам, Тамара застае мужа «на канапе з нейкай дзеўкай. Абое – у чым маці нарадзіла» [1, с. 189]. Зрада мужа дадае духоўнай моцы жанчыне, высвечвае лепшыя якасці яе характару. Тамару не палохае ні той факт, што ў яе маленькі сын на руках, ні тое, што яна «другі раз цяжарная...» [1, с. 189]. Маральную падтрымку гераіня атрымлівае з боку маці: «Трэба нарадзіць другое. Я дапамагу» [1, с. 190]. Усё ў Тамары ўдалося: і дзеці прыстойныя выраслі, і пакахала яна, і замуж яшчэ выйшла і нават нарадзіла трэцяга сына. Мужу-зрадніку менш пашчасціла. Ён расплочваецца сваім лёсам за парушаную сямейную ідылію: «А мой былы муж яшчэ раз ажаніўся, толькі і там нешта не склалася. Спіўся ён у рэшце рэшт» [1, с. 190].

Такім чынам, пісьменніцы па-мастацку асэнсоўваюць значнасць кахання ў жыцці жанчыны, яго суаднесенасць не толькі з асабістым шчасцем і лёсам гераіні, а нават і з жыццём; акцэнтуюць увагу на тым, што смерць мужчыны можа прымірыць суперніц, а здрада каханага альбо робіць жанчыну моцнай, альбо заніжае яе самаацэнку, спустошвае душу; даводзяць што мяжа ў апазіцыі святая / блудніца перашкаджае выяўляць усю множнасць жаноцкасцей.

Высновы і перспектывы далейшага даследавання. Сучасныя беларускія аўтары, асэнсоўваючы феномен кахання, выяўляюць адметнасць жаночага і мужчынскага поглядаў на ўзаемаадносінны полаў, фіксуюць сучасныя нормы паводзін полаў, рэпрэзентуюць аўтарскае бачанне праблемы ўзаемаадносін полаў. Як вынікае з твораў, пісьменнікі «віну» за «страчаны рай» ускладаюць, як правіла на жанчыну. Але часам і яны бачаць прычыну страты Эдэма ў паводзінах моцнай паловы

чалавецтва. У жаночых тэктах сітуацыя кардынальна мяняецца: парушаюць ідылію ва ўзаемаадносінах з каханымі мужчыны. Нявернасць мужчыны не заўсёды вядзе да разрыву адносін з ім, але абавязкова спустошвае душу жанчыны. Часам лепшы варыянт – расстанне.

Шырокая ўвага навуковай супольнасці да гендарнай праблематыкі – бясспрэчны доказ актуальнасці і грамадскай запатрабаванасці гендарнага накірунку ў далейшай навуковай працы.

Джсерела та літаратура

1. Самая чароўная кветка : аповесці, апавяданні / уклад. Алесь Лесавік. – Мінск : Маст. літ., 2010. – 318 с.
2. Некрасов, С. Н. Жизненные сценарии женщин и сексуальность / С. Н. Некрасов, И. В. Возилкин. – Свердловск : Изд-во Уральского ун-та, 1991. – 168 с.
3. Мілет К. Тэорыя сэксуальнай палітыкі / К. Мілет // ARCHE : Кабеты. – 1999. – № 3. – С. 6-41.
4. Ровенская, Т. «Виновата ли я...?» или феномен гендерной вины (на материале женской прозы 80-х – начала 90-х годов) / Т. Ровенская // Гендерные исследования. – 1999. – № 3. – С. 214–224.
5. Савкина И. «Разве так суждено между людьми?» // Север. – 1990. – № 2. – С.149.
6. Хорни, К. Женская психология (Избранные главы из книги) / К. Хорни ; пер. с англ. Е. И. Замфир ; вступ. ст. и прим. М. М. Решетникова. – СПб. : Санкт-Петерб. Ин-т психоанализа, 1993. – 48 с.
7. Киселева Т. Г. Социальный образ женщины в культурах мира / Т. Г. Киселева // Общественные науки и современность. – 2003. – № 3. – С. 162–171.

Фіцнер Тетяна. Хто винен? Проблема взаємін статей у сучасній білоруській прозі: гендерний аспект. У статті, на прикладі сучасної білоруської прозі, розглянуто проблему взаємін статей, вплив суспільних стереотипів на світогляд авторів і, відповідно, поведінку героїв / героїнь творів, виявлено авторське ставлення до загальноприйнятих норм поведінки статей, розуміння письменниками феномену кохання, доведено відтворення суспільних стереотипів у художніх текстах.

Ключові слова: відносини статей, норми поведінки статей, гендерні стереотипи, відтворення стереотипів, кохання.

Фицнер Татьяна. Кто виноват? Проблема взаимоотношений полов в современной белорусской прозе: гендерный аспект. В статье на примере современной белорусской прозы рассматривается проблема взаимоотношения полов, воздействие общественных стереотипов на мировоззрение авторов и, соответственно, поведение героев / героинь произведений, выявляется авторское отношение к общепринятым нормам поведения полов, понимание писателями феномена любви, доводится воспроизводство общественных стереотипов в художественных текстах.

Ключевые слова: взаимоотношения полов, нормы поведения полов, гендерные стереотипы, воспроизводство стереотипов, любовь.

Ficner Tetyana. Who is Blame? The Problem of Gender Relations in Modern Belarusian Prose: Gender Aspect. The article is about problem of the interaction between the sexes, about impact of social stereotypes on the outlook of the authors and, accordingly, the behavior of the heroes / heroines of works. Explorer considers author's attitude to the generally accepted norms of behavior of the sexes, show the understanding of the phenomenon of love by writers, and brings the reproduction of social stereotypes in literary texts. Subject of research is the modern Belarusian prose.

Key words: the interaction between the sexes, the norms of behavior of the sexes, gender stereotypes, the reproduction of stereotypes, love.

Стаття надійшла до редколегії
05.02.2013 р.

УДК 821.162.1-311.6.09

Наталія Цьолик

Літературна діяльність Міхала Чайковського як утілення романтичної ідеї чину: до проблеми польсько-українських зв'язків

Робота є літературознавчою спробою комплексного дослідження творчості Міхала Чайковського в контексті «української школи» польського романтизму. Проаналізовано історіософські й соціокультурні передумови